مدیریت شهری
شماره ۳۰ پاییز و زمستان ۹۱
No.30 Automn & Winter
۲۸۵-۲۹۶
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۸/۴ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۱/۲/۱۶

ارزیابی و سنجش شاخص های ذهنی کیفیت زندگی شهری؛ مطالعه موردی: شهر کاشان

علیرضا خواجه شاهکوهی- استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه گلستان، گلستان، ایران.
شهرام مهدوی* - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه گلستان، گلستان، ایران.
فرشاد سوری- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
رضا صمدی- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه گلستان، گلستان، ایران.

چکیده
کیفیت زندگی از جمله مسائل مهمی است که ابتدا با گسترش همه جانبه فناوری و فرایند صنعتی شدن در کشورهای غربی مورد توجه اندیشمندان قرار گرفت و روز به روز بر مطالعات در این زمینه افزوده شده و این مهم به دلیل اهمیت روز افزون مطالعات کیفیت زندگی در پایش سیاست های عمومی و نقش آن به عنوان ابزاری کارآمد در مدیریت و برنامه ریزی شهری است. یکی از ابعاد مطالعات کیفیت زندگی مربوط به شاخص های ذهنی آن می باشد که در این بعد از مطالعات کیفیت زندگی می تواند میزان تجمعی از سطح رضایت در قلمروهای مختلف زندگی باشد. هدف مطالعه حاضر سنجش کیفیت زندگی در شهر کاشان با استفاده از شاخص های ذهنی می باشد که این شاخص ها در قالب سه قلمرو اقتصادی، کالبدی – زیست محیطی و فرهنگی – اجتماعی تدوین و مورد ارزیابی قرار می گیرند. روش تحقیق به صورت توصیفی – تحلیلی و پیمایشی می باشد. همچنین جامعه آماری در این پژوهش ساکنان شهر کاشان می باشند که به صورت تصادفی و با استفاده از جدول کرجی و مورگان ۳۰۰ نمونه انتخاب و پرسش نامه بین آنها توزیع شده است. به همین جهت در این پژوهش جهت دستیابی به قضاوتی صحیح، از ۱۹ شاخص در سه قلمرو اقتصاد، کالبدی – زیست محیطی و فرهنگی – اجتماعی استفاده شده است. نتایج حاصل از تحقیق حاکی از آنست که اکثر مولفه های ذهنی تا سطح ۹۹٪ رابطه معناداری را نشان می دهد در واقع بیشتر ساکنان شهر کاشان تا حد نسبتا زیادی از کیفیت زندگی خود رضایت دارند. برای بررسی رابطه بین وضعیت اجتماعی – اقتصادی شهروندان و میزان رضایتمندی از مولفه های ذهنی کیفیت زندگی، از آزمون رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است که نتایج بدست آمده نشان دهنده رابطه معنادار بین وضعیت اقتصادی - اجتماعی شهروندان (به عنوان متغیر مستقل) و میزان رضایتمندی آنها از مولفه های ذهنی زندگی (به عنوان متغیر وابسته) می باشد.
واژگان کلیدی: شاخص های ذهنی، کیفیت زندگی، شهر کاشان.

Evaluation and Analysis of Mental Indicators of Urban Quality of Life
(Case Study: Kashan City)

Quality of life is among the significant issues that was first paid attention to by the scholars with the widespread development of technology and industrialization process in Western countries and the studies in this regard has been increased and this significant issues is due to increasing importance of the studies performed in the field of quality of life in the monitoring of general policy and its role as an efficient tool in urban planning and management. One of the dimensions of the studies in the field of quality of life is related to its mental indicator, considering this dimension of the studies in quality of life, it can be accumulation of satisfaction in various areas of life. This study aims to evaluate quality of life in Kashan city using mental indicators which these indicators have been developed and analyzed in the framework of three economic, physical-environmental and social-cultural realms. The research method is a descriptive-analytical and survey one. Also, the statistical community in this study is Kashan city residents who 300 samples have been selected at random using Kerji and Mourgan Table and a questionnaire has been scattered among them. Therefore, to achieve a correct judgment, 19 indicators in three economic, physical-environmental and social-cultural realms have been used in this study. The results obtained from this study indicate that mental components show a significant relationship up to 99% level which most residents of Kashan city have a relative satisfaction about their quality of life. To examine the relationship between resident's economic-social conditions and their satisfaction of mental component of quality of life, multivariate regression test has been used, by which the obtained results showed a significant relationship between citizen's economic-social conditions (as the independent variable) and their satisfaction with the mental life components (as the independent variable).
Keywords: mental indicators, quality of life, Kashan city.

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۳۶۸۲۷۵۸۳؛ رایانامه: Mahdavishahram@yahoo.com

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

۱- مقدمه

رشد شهری در قرن بیستم سهم جمعیت شهرنشین را به شدت افزایش داد و شهرنشینی را به شیوه غالب زندگی تبدیل کرد. اگرچه شهر و شهرنشینی خود یکی از مهم ترین شاخص های رفاه و توسعه اجتماعی و اقتصادی محسوب می شود، رشد شتابان آن می تواند سرانه برخورداری از بسیاری امکانات اجتماعی و اقتصادی را کاهش دهد و از این طریق پیامدهای آن به صورت کاهش سطح کیفیت زندگی در عرصه های مختلف شهری نمایان شود؛ لذا مقوله کیفیت زندگی شهری[1] از جمله نخستین محورهای مطالعاتی بود که همراه با رشد شهری، به تدریج از ۱۹۳۰ مورد توجه متخصصان مسائل شهری قرار گرفت (علی اکبری، ۱۳۸۹، ص ۱۲۲). کیفیت زندگی، مفهومی پیچیده و چند بعدی است که تحت تأثیر مولفه هایی چون زمان و مکان، ارزش های فردی و اجتماعی قرار دارد، و از این رو معانی گوناگونی برای افراد و گروه های مختلف بر آن مترتب است. برخی آن را به عنوان قابلیتی زیست پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به عنوان اندازه ای برای میزان جذابیت و برخی به عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایتمندی و مواردی از این دست تعبیر کرده اند (Epley and Menon, ۲۰۰۸)؛ بنابراین کیفیت زندگی، واژه ای پیچیده در ارتباط با شرایط و وضعیت جمعیت، در یک ناحیه است. در بر گیرنده ابعاد روانی است که شاخص هایی همچون رضایت، شادمانی و امنیت را در بر میگیرد (شاخص های ذهنی)؛ در برخی موارد، رضایت های اجتماعی نیز نامیده می شود (سیف الدینی، ۱۳۸۱، ص ۳۷۵).

روش های گوناگونی برای مطالعه کیفیت زندگی در نواحی شهری به کار گرفته شده است. با این وجود کمپ و همکارانش در سال ۲۰۰۳ معتقدند که تاکنون چارچوب جامعی برای مطالعه کیفیت زندگی به صورت یکپارچه و کل گرایانه و متکی بر شاخص های مکانی و اجتماعی ارائه نشده است (kamp et al, ۲۰۰۳: ۵). با این حال در مطالعات اخیر، کیفیت زندگی به دو روش اندازه گیری می شود. روش اول، شاخص های عینی را برای سنجش کیفیت زندگی مورد استفاده قرار می دهد. شاخص های عینی، شاخص های اجتماعی و اقتصادی قابل سنجش برای انعکاس میزان تأمین نیازهای انسانی هستند که با استفاده از گزارش ها و آمار رسمی بررسی می شوند. این شاخص ها وضعیت ظاهری و ملموس زندگی را نشان می دهند. در این روش از شاخص هایی مانند تولید ناخالص داخلی، شاخص پیشرفت اصلی، شاخص سلامت اجتماعی و شاخص توسعه انسانی برای مقایسه های ملی و بین المللی استفاده می شود.

در روش دوم، شاخص های ذهنی قرار دارندکه سطح رضایت افراد و گروه ها را- که اصطلاحا بهزیستی ذهنی نامیده می شود- ارزیابی می کنند (Costanza et al, ۲۰۰۷: ۲۶۸) این شاخص ها مبتنی بر گزارش افراد از ادراکات شان در مورد جنبه های مختلف زندگی است. این شاخص ها که مکمل متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی اند، ادراکات و ارزشیابی های افراد را از وضعیت عینی زندگیشان نمایش می دهد. شاخص های ذهنی از پیمایش ادراکات، ارزیابی ها و رضایت ساکنین از زندگی شهری بدست می آیند، در حالیکه شاخص های عینی مربوط به حقایق قابل مشاهده هستند که غالباً از داده های ثانویه بدست می آیند (خادم الحسینی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۴۶).

توجه به مفهوم بعد ذهنی، یکی از دیدگاه هایی است که در تحقیقات مربوط به کیفیت زندگی به کار برده می شود. این رویکرد که به رویکرد آمریکایی کیقیت زندگی معروف است، در مقابل رویکرد اسکاندیناوی مطرح شده است. در بیشتر تحقیقاتی که در کشور آمریکا در مورد کیفیت زندگی انجام شده است، محققان بیشتر به تجارب ذهنی افراد از زندگیشان توجه کرده و بر معرف های ذهنی تأکید کرده اند.

1. Urban Quality of Life

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

از اثرگذاران بر این رویکرد می توان به روانشناس اجتماعی دبلیو، آی توماس اشاره کرد. در این رویکرد رضایتمندی و خوشبختی به عنوان معرف های اصلی سنجش یاد می شوند (عظیمی، ۱۳۸۹، ص ۵۵).

۲- مواد و روش ها

روش سنجش کیفیت زندگی در محدوده مورد مطالعه یک روش توصیفی – پیمایشی است. بنابراین با استفاده از مطالعات اسنادی الگوهای نظری در راستای تعیین معیارهای سنجش کیفیت ذهنی زندگی و ارائه الگویی جهت ارزیابی کیفیت ذهنی زندگی در نواحی شهری، مفاهیم مربوط به کیفیت زندگی در نواحی شهری مطالعه می شود. و در ادامه با انجام مطالعات میدانی و شناخت ویزگی های مناطق شهری داده های مورد نیاز جمع آوری می شوند. روش گردآوری اطلاعات مبتنی بر مطالعات کتابخانه ای- شیوه تحلیل محتوا- و میدانی می باشد و برای جمع آوری اطلاعات اولیه پیمایش نمونه در شهر کاشان انجام شده و تعداد نمونه با استفاده از روش کوکران و حجم جامه مورد مطالعه تعیین شده است. اطلاعات میدانی بیشتر از روش مشاهده و تهیه پرسشنامه و جمع آوری اطلاعات از سطح منطقه مورد مطالعه بوده و در پرسشنامه ها از طیف لیکرت استفاده شده است .

داده های جمع آوری شده از طریق پرسشنامه، با نرم افزار SPSS و روش های آماری آن از قبیل کای اسکوئر، رگرسیون چند متغیره برای سنجش کیفیت ذهنی زندگی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. شیوه نمونه برداری در این تحقیق به صورت تصادفی، تعداد حجم نمونه با توجه به حجم منطقه جمعیت شهر کاشان و با استفاده از روش کرجی و مورگان ۳۰۰ نفر خواهند بود. شاخص های مورد

جدول ۱. شاخص های ذهنی کیفیت زندگی شهری؛ ماخذ: نگارندگان.

	ابعاد	شاخص های مورد استفاده
شاخص های ذهنی	اقتصادی	– رضایت از شغل / رضایت از وضعیت اقتصادی – رضایت از توزیع ثروت و درآمد – رضایت از هزینه های زندگی – قدرت خرید – احساس موفقیت در شغل
	اجتماعی – فرهنگی	– احساس شادمانی – احساس امنیت و آرامش – رضایت از رابطه اجتماعی – رضایت از احترام درخانواده – امید به آینده – رضایت از اعتماد عمومی – مشارکت عمومی
	کالبدی زیست محیطی	– رضایت از محله مسکونی – رضایت از وضعیت خیابان ها – رضایت از وضعیت ترافیک – رضایت از حمل و نقل عمومی – رضایت از فضای سبز – رضایت از بهداشت محیط

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

ارزیابی در ارتقاء سطح زندگی را می توان در چند حوزه شامل: اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و زیست محیطی مورد مطالعه قرار داد. بنابراین، کیفیت زندگی شهری معمولاً هم توسط شاخص های ذهنی و با استفاده از پیمایش هایی برای جمع آوری ادراکات ذهنی و میزان رضایت شهروندان از زندگی شهری ارزیابی می شود و هم توسط شاخص های عینی و با استفاده از داده های ثانویه و وزن دهی به هر شاخص در محیط شهری(McCrea, & et al: 2006: 1) . که در این تحقیق به بررسی شاخص های ذهنی در قالب سه بعد اقتصادی، کالبدی – زیست محیطی و اجتماعی – فرهنگی پرداخته می شود.

شاخص های رضایت از زندگی که وضعیت بهزیستی جامعه را به صورت شاخص های ذهنی بیان می دارند و میزان رضایت روانی از زندگی را اندازه گیری می کنند. روش محاسبه این شاخص ها بر اساس پایش و کنترل موقعیت های اجتماعی – روانی جامعه و بر پایه تغییرات در کیفیت زندگی صورت می گیرد (غفاری و دیگران، ۱۳۸۸، ص ۶۹).

کیفیت ذهنی زندگی افراد می توان متأثر از فاکتورهای فردی، اجتماعی– اقتصادی و جمعیت شناختی باشد. به طور کلی عوامل چندی در ارزیابی میزان رضایت شهروندان از شاخص های ذهنی آنها تأثیر دارد که این عوامل عبارتند از: میزان تحصیلات، پایگاه اجتماعی شخص، جنسیت، سن و غیره. به هر حال هرکدام از این شاخص ها از کیفیت زندگی تصویری خاص ارائه می دهند، زیرا مفروضات هرکدام درباره ترکیب عوامل کیفیت زندگی متفاوت است. روی هم رفته، شاخص های کیفیت زندگی باید دارای ویژگی های زیر باشد:

۱– به سیاستگذاران عمومی برای توسعه و ارزیابی برنامه ها در همه سطوح فردی، خانوادگی، اجتماعی، استانی، کشوری و بین المللی کمک کنند؛

۲– بر مبنای سری های زمانی، امکان نظارت و کنترل در دوره های زمانی مختلف را داشته باشند؛ این موضوع برای سیاست عمومی در ارزیابی اینکه برای گروه های هدف چه اوضاع و شرایطی در حال بهبود است و نیز برای پیش بینی آینده بسیار مهم است؛

۳– دارای پایایی، اعتبار و حساسیت باشند؛

۴– بر مبنای نظریه ای مناسب تهیه و تدوین شده باشند؛

۵– قابل درک باشند و به ساده سازی اطلاعات پیچیده کمک کنند؛ و

۶– در جامعه در حال تغییر، انعطاف پذیری داشته باشند(Malkina Pykh, 2007) .

۳– مبانی نظری تحقیق

کیفیت زندگی از جمله مسائل مهمی است که ابتدا با گسترش همه جانبه فناوری و فرایند صنعتی شدن در کشورهای غربی مورد توجه اندیشمندان قرار گرفت. گسترش روزافزون فرایند صنعتی شدن که خود را با تولید انبوه کالاها و خدمات متنوع در بعد کمی نشان می دهد، مشکلات زیادی برای بشر مدرن به همراه آورد. در حقیقت، همگام با افزایش جمعیت، شهرنشینی و تمرکز صنایع، سرمایه ها، امکانات و خدمات شهری رشد کرده و شهرهای بزرگ به کلان شهرهای کنونی تبدیل شده اند و مشکلات دشوار و پیچیده ای پدید آمد. از جمله این مشکلات می توان به پدیده آلودگی هوا و تخریب محیط زیست اشاره کرد که با اضافه شدن فشارها و استرس های روانی، صدمات جبران ناپذیری به بشر وارد کرده است. به همین دلیل توجه بسیاری از دانشمندان و صاحب نظران به مفهوم کیفیت زندگی معطوف شد تا از این طریق تلاش هایی در راستای ارتقاء شرایط زندگی و بهبود بخشیدن به بعد کمی زندگی بشر صورت گیرد (خوراسگانی و دیگران، ۱۳۸۶، ص ۶۸).

بطور کلی کیفیت زندگی از واژه هایی است که تعریف مشخص و یکسانی ندارد؛ اگرچه مردم به شکل غریزی معنای آن را به راحتی درک نمی کنند، لیکن همانگونه که اشاره گردید این مفهوم برای آنها یکسان نیست. از آنجا که مانند سایر متغیرها اندازه

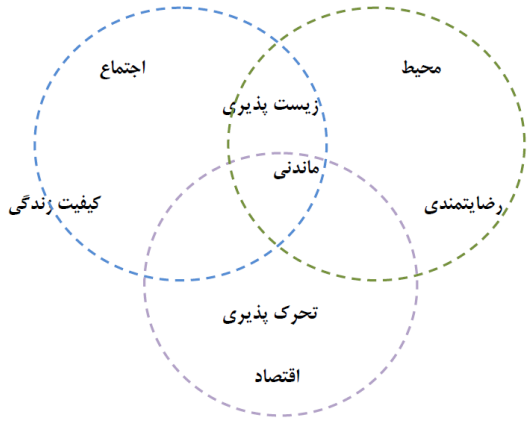
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

گیری آن مستلزم وجود تعریف جامع و مشخصی از آن خواهد بود، همواره تلاش شده است تا تعریف مناسبی برای آن ارائه گردد. بعضی از محققین معتقداند تنها در صورتی که تواماً چندین بعد از سلامتی سنجیده شود می توان آن را کیفیت زندگی نامید. اغلب صاحب نظران در این زمینه توافق دارند که کیفیت زندگی، حقایق مثبت و منفی زندگی را در کنار یکدیگر در نظر می گیرد و چند بعد دارد. از طرفی آن را یک مفهوم ذهنی[2] و پویا[3] قلمداد می نمایند. ذهنی به این معنا که حتماً باید توسط خود شخص، بر اساس نظر او و نه فرد جایگزین تعیین گردد و پویا یعنی در طی زمان تغییر خواهد کرد و لذا ضروری است در دوره ای از زمان اندازه گیری کرد (نجات، ۱۳۸۷، ص ۵۸).

برای تبیین مفهوم کیفیت زندگی مدلی توسط شیفر و همکارانش در سال ۲۰۰۰ میلادی ارائه گردید. در این مدل بر سه قلمرو اجتماع، محیط و اقتصاد تأکید شده است. مزیت این مدل این است که تقابل بین قلمروها صریحاً معین گردیده و تصویری از مفاهیم زیست پذیری، کیفیت زندگی و پایداری در ارتباط متقابل با همدیگر بیان گردیده است (Van Kamp and et al, 2003: 11). از سوی دیگر، کیفیت زندگی به عنوان یک اصطلاح کلی مفهومی برای نشان دادن چگونگی برآورده شدن نیازهای انسانی و هم چنین معیاری برای ادراک رضایت و عدم رضایت افراد و گروه ها از ابعاد مختلف زندگی است.

از اینرو تحقیقات و مطالعات اخیر کیفیت زندگی بر دو روش شناسی عمده متمرکز بوده اند: روش اول، شاخص های اجتماعی، اقتصادی قابل سنجش (ابعاد عینی) را برای انعکاس میزان برآورده شدن نیازهای انسانی بکار می گیرد و روش دوم سطوح شادکامی و رضایتمندی (ابعاد ذهنی) را براساس گزارشات شخصی افراد از تجارب زندگی نشان می دهد، که بهزیستی ذهنی نامیده می شود.

بنا به تعریف سازمان بهداشت جهانی کیفیت زندگی

شکل ۱. مدل عوامل سهیم در کیفیت زندگی از دیدگاه اکولوژی انسانی؛
مأخذ: Van Kamp and et al, 2003: 11

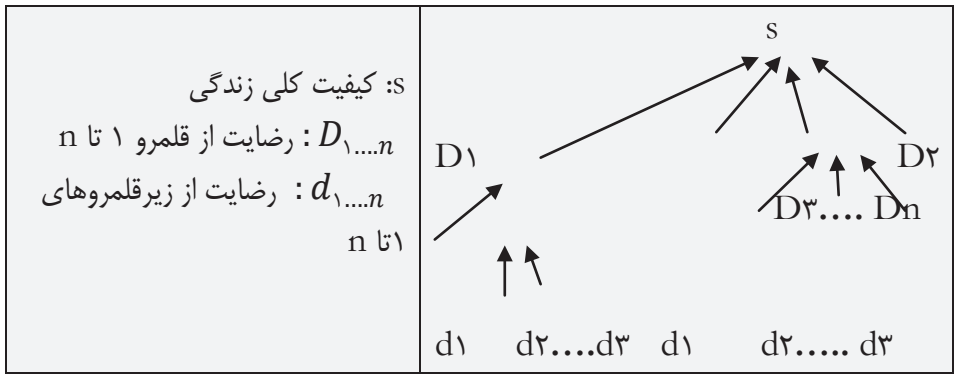
(WHOQOL)[4] ، درک افراد از موفقیت خود در زندگی از نظر فرهنگ، سیستم ارزشی که در آن زندگی می کنند، اهداف، انتظارات، استانداردها و اولویت هایشان است. پس موضوعی کاملاً ذهنی بوده و توسط دیگران قابل مشاهده نیست و بر درک افراد از جنبه های مختلف زندگی استوار است.

کیفیت زندگی در ابعاد ذهنی، ادراک و ارزیابی افراد را از وضعیت زندگی خود منعکس می سازد و با استفاده از شاخص های ذهنی اندازه گیری می شود. کیفیت ذهنی زندگی به روش های مختلفی قابل اندازه گیری می باشد. در یکی از مهم ترین روشها، کیفیت زندگی می تواند میزان تجمعی از سطح رضایت در قلمروهای مختلف زندگی باشد. بر اساس این روش زندگی به قلمروهای مختلفی تقسیم شده و ترکیب میزان رضایت حاصل از هریک از قلمروها، کیفیت کلی زندگی را نشان می دهد (خادم الحسینی، ۱۳۸۹، ص ۵۰).

همانطور که گفته شد، کیفیت زندگی به عنوان یک مفهوم ذهنی مبتنی بر ارزش ها و تمایلات فردی در ارتباط با میزان رضایتمندی از زندگی در نظر گرفته شده است. به بیان دیگر «رضایت از زندگی» به عنوان مؤلفه اصلی کیفیت زندگی مورد تأکید قرار می گیرد. در این خصوص چهار نوع رضایت از زندگی

2. Subjective
3. Dynamic
4. World Health Organization Quality Of Life

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

شکل ۲. کیفیت ذهنی زندگی به عنوان ترکیبی از مؤلفه های رضایت در قلمروهای مختلف زندگی، ماخذ: Pacione, 2003: 24

وجود دارد:

۱- **رضایت ناشی از داشتن**[5] که متأثر از میزان برخورداری افراد از امکانات می باشد؛

۲- **رضایت ناشی از ارتباط**[6] که معطوف به روابط اجتماعی است؛

۳- **رضایت ناشی از بودن**[7]، پنداشت فرد نسبت به خویشتن و تعریف از کیستی خود که دلالت بر معناداری و کنترل بر زندگی خود در مقابل خود بیگانگی دارد؛

۴- **رضایت ناشی از اقدام و عمل**[8] که بیشتر معطوف به چگونگی زمان در اختیار در قالب اوقات فراغت می شود (غفاری و دیگران، ۱۳۸۸، ص ۵).

کاتر (۱۹۸۵) نیز کیفیت زندگی را به مثابه رضایت فرد از زندگی و محیط پیرامونی تعریف می کند که نیازها، خواست ها، ترجیحات سبک زندگی و سایر عوامل ملموس و غیرملموسی را که بر بهزیستی همه جانبه فرد تأثیر دارند، در بر می گیرند.

۴- پیشینهٔ تحقیق

تئوری ها و مطالعات کیفیت زندگی شهری عمدتاً از جوامع غربی نشأت گرفته اند و در متون سنتی همواره از سرانه تولید ناخالص داخلی (GDP)[9] به عنوان یگانه سنجش قابل اعتماد بهزیستی و توسعه اقتصادی استفاده می شده است اما وفاق چشمگیری در این زمینه وجود داشت که با افزایش تولید ناخالص داخلی الزاماً کیفیت زندگی مردم ارتقاء پیدا نمی کند (خوارزمی، ۱۳۸۷، ص ۲).

مطالعات و تحقیقات زیادی در زمینه سنجش کیفیت زندگی در ایران و جهان انجام گرفته است. بسیاری از این تحقیقات از نظر شاخص های مورد بررسی و زمینه های اصلی با هم متفاوت می باشند. در جدول ۲ به ذکر تعدادی از این مطالعات پرداخته شده است:

۵- محدودهٔ مورد مطالعه

شهر کاشان با مساحت ۸۵۶۱ هکتار در ناحیه مرکزی ایران قرار گرفته است که از یک سو پشت به کوهستان و از سوی دیگر روی به دشت کویر دارد. ارتفاع آن از سطح دریا ۹۴۵ متر بوده و دارای مختصات جغرافیایی ۵۱ درجه و ۲۷ دقیقه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۵۹ دقیقه عرض شمالی می باشد. شهر کاشان از نظر آب و هوا تا حدی جزء مناطق گرم و خشک محسوب شده و تقریباً دارای آب و هوای دو فصلی (تابستان و زمستان) می باشد. در فصل تابستان دما از ۴۰ درجه سانتیگراد هم تجاوز نموده و در زمستان نیز معمولاً سرمای خشک و سوزانی حاکم است. کاشان در ۲۳۵ کیلومتری جنوب پایتخت و در ۲۵۰ کیلومتری شمال شهر اصفهان در مسیر اتوبان قم اصفهان قرار دارد. همچنین شهر کاشان به دو منطقه شهری تقسیم می شود

5. Having
6. Relating
7. Being
8. Action
9. Gross Domestic Production

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

جدول ۲. تحقیقات انجام گرفته در زمینه کیفیت زندگی

ردیف	محقق	عنوان تحقیق	سال	نتیجه گیری
۱	Jan blake and Bushits	کنش های متقابل فضایی و اجتماعی کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی در ژاپن	۲۰۰۵	توجه به جایگاه مهم سالمندان به عنوان مرکز ثقل شبکه های اجتماعی و دارندگان سطح بالای سرمایه اجتماعی در تعیین و ارزیابی صحیح سطح کیفیت زندگی مورد تأکید قرار گیرند.
۲	Marian Franco	تحلیلی پیرامون ارتباط بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی	۲۰۰۶	بر اساس تحلیل خصیصه های اجتماعی ارتباطات میان مردم، مراودات بین شهروندان و نهادهای عمومی و اعتماد اجتماعی می توان اطلاعات مفیدی را درباره احساس خوشبختی و تندرستی به دست آورد.
۳	Dus	چارچوب مفهومی برای سنجش کیفیت زندگی شهری	۲۰۰۸	این مطالعه، رویکرد پایین به بالا را پیشنهاد می کند که محیط خارجی را با ادراک افراد از محیط زندگیشان ترکیب می کند.
۴	سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور	سنجش توسعه انسانی	۱۳۷۹	مهمترین عامل، کاهش نابرابری های ناحیه ای است.
۵	سعید گروسی و همکاران	سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی شهروندان	۱۳۸۷	سطح سرمایه اجتماعی در دسترس با سطح کیفیت زندگی ارتباط معنی داری دارد و ارتباط این دو متغیر تابعی از سطح محله است.
۶	کرامت الله زیاری و همکاران	تحلیل ابعاد کیفیت زندگی در نواحی شهری ایران	۱۳۸۹	نواحی مختلف شهری ایران دارای شکاف بارزی از منظر کیفیت زندگی هستند.
۷	احمد خادم الحسینی و همکارن	سنجش کیفیت ذهنی زندگی در شهر نورآباد لرستان	۱۳۸۹	نتایج به دست آمده سطح رضایتمندی متوسط شهروندان را نشان می دهد.
۸	الهام غیاثوند	تاثیر سرمایه های اجتماعی بر کیفیت زندگی ساکنان محلات شهری	۸۸	افرادی که رضایتمندی بیشتری از کیفیت محیط کالبدی خود داشته اند، از میزان سرمایه اجتماعی بالاتری برخوردار بوده اند
۹	محمدرضا رضوانی	بررسی توسعه و سنجش شاخص های کیفیت زندگی شهری	۸۸	تفاوت معناداری در کیفیت زندگی پاسخگویان با سطوح مختلف سطح تحصیلات، مالکیت مسکن، درآمد، وضعیت شغلی و سن وجود دارد.
۱۰	جاجرمی و همکاران	سنجش شاخص های کیفیت زندگی در شهر از نظر شهروندان در گنبد قابوس	۸۵	از نظر شهروندان وضعیت دسترسی به امکانات و خدمات شهری در مناطق مختلف این شهر مناسب است ولی مشکلات شهری در اکثر مناطق شهری از نظر شهروندان قابل توجه است، این مشکلات در درجه اول مربوط به آبگرفتگی معابر و روانابهای ناشی از بارش بوده و خطر تصادف و بوی تعفن دپوی زباله نیز در رتبه های بعدی قرار دارند

جدول ۳. معرفی محدوده مورد مطالعه؛ مآخذ: شهرداری کاشان، ۱۳۹۰.

	مساحت (هکتار)	درصد	جمعیت (نفر)	درصد	تراکم جمعیت
منطقه ۱	۳۵۹۰	۴۲	۱۶۰۰۰۰	۵۲	۴۴/۵
منطقه ۲	۴۹۷۱	۵۸	۱۵۰۰۰۰	۴۸	۳۰/۱
کل شهر	۸۵۶۱	۱۰۰	۳۱۰۰۰۰	۱۰۰	۳۶/۲

که در جدول ۳ به معرفی این دو منطقه پرداخته می شود:

۶- نتایج و بحث

کیفیت ذهنی زندگی می تواند میزان تجمعی از سطح رضایت در قلمروهای مختلف زندگی باشد. بر اساس این روش، زندگی به قلمروهای مختلفی (اقتصادی، کالبدی- زیست محیطی و اجتماعی- فرهنگی) تقسیم شده و ترکیب میزان رضایت حاصل از هریک از قلمروها، کیفیت کلی زندگی را نشان می دهد. بنابراین در این پژوهش ابتدا به اندازه گیری سطح رضایتمندی شهروندان در بعد ذهنی کیفیت زندگی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

پرداخته، سپس عوامل مؤثر بر آن مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می گیرند.

۶- ۱- میزان رضایتمندی شهروندان از قلمروهای مختلف زندگی شهری

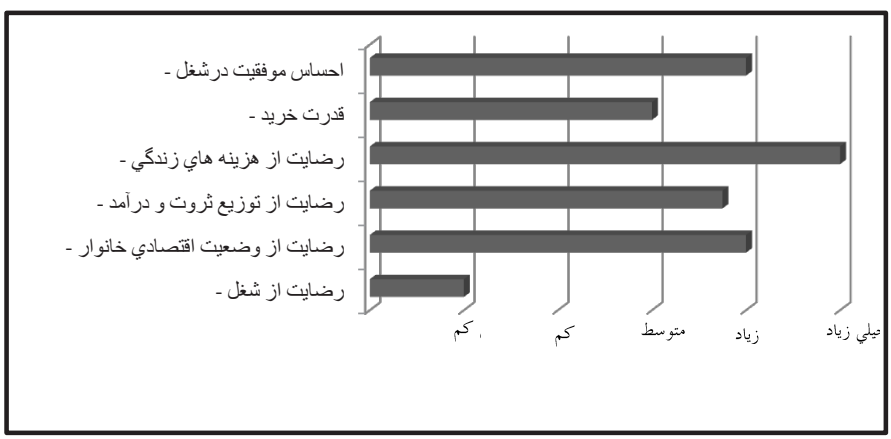
همانطور که پیش تر مطرح شد، یکی از قلمروهای مورد بررسی کیفیت ذهنی زندگی، بعد اقتصادی است که مؤلفه های مورد بررسی برای اخذ بعد ذهنی کیفیت زندگی، شامل ۶ گویه در بعد اقتصادی، ۶ گویه در بعد کالبدی- زیست محیطی و ۷ گویه در بعد فرهنگی- اجتماعی می باشد که در قالب طیف ۵ مقیاسی لیکرت از رضایتمندی بسیار زیاد تا بسیار کم بیان شده است. در این پژوهش برای بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از قلمرو اقتصادی کیفیت ذهنی زندگی در شهر کاشان، از آزمونchi-square در نرم افزار SPSS استفاده شده است. در قلمرو اقتصادی بالاترین رضایت مربوط به مؤلفه رضایت از وضعیت اقتصادی خانوار و رضایت از هزینه های زندگی می باشد که سطح معناداری ۹۹٪ برای هر دو مؤلفه به دست آمده است (sig= ۰,۰۰۰) و کمترین سطح رضایتمندی مربوط به مؤلفه رضایت از شغل می باشد که عدم معناداری را نشان می دهد (sig=۰,۱۳۶).

همچنین یافته های بدست آمده از بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از مؤلفه های کالبدی- زیست محیطی نشان دهنده زضایتمندی آنها از گویه های رضایت از محله مسکونی، رضایت از وضعیت خیابان ها، رضایت از فضای سبز، رضایت از حمل و نقل عمومی و رضایت از بهداشت محیط می باشد. به گونه ای که برای بیشتر مؤلفه ها سطح معناداری

مدیریت شهری
دوفصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۰ پاییز و زمستان ۹۱
No.30 Automn & Winter

جدول ۴. بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از مولفه های اقتصادی با استفاده از آزمون chi-Square

متغیر	تعداد نمونه	ضریب کای اسکوئر	درجه df آزادی	ضریب sig معناداری
- رضایت از شغل	۳۰۰	۱.۱۱۵	۲	.۱۳۶
- رضایت از وضعیت اقتصادی خانوار	۳۰۰	۸۵.۱۵۰	۲	.۰۰۲
- رضایت از توزیع ثروت و درآمد	۳۰۰	۱.۹۱۰	۳	۰.۰۰۳
- رضایت از هزینه های زندگی	۳۰۰	۱.۲۱۴	۳	.۰۰۰
- قدرت خرید	۳۰۰	۱.۲۱۲	۳	.۰۱۱
- احساس موفقیت در شغل	۳۰۰	۱.۱۹۳	۳	.۰۰۱

نمودار ۱. میزان رضایتمندی شهروندان از قلمرو اقتصادی زندگی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

جدول ۵. بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از مولفه های کالبدی- زیست محیطی با استفاده از آزمون chi-Square

متغیر	تعداد نمونه	ضریب کای اسکوئر	درجه df آزادی	ضریب sig معناداری
– رضایت از محله مسکونی	۳۰۰	۵۵.۰۰۸	۴	.۰۰۲
– رضایت از وضعیت خیابان ها	۳۰۰	۹۰.۱۲۶	۴	.۰۰۳
– رضایت از وضعیت ترافیک	۳۰۰	۱.۴۴۱	۴	.۱۶۵
– رضایت از حمل و نقل عمومی	۳۰۰	۱.۳۲۷	۴	.۰۰۰
– رضایت از فضای سبز	۳۰۰	۴۴.۳۷۸	۴	.۰۰۱
– رضایت از بهداشت محیط	۳۰۰	۱.۰۴۷	۳	.۰۰۴

نمودار ۲. میزان رضایتمندی شهروندان از قلمرو کالبدی- زیست محیطی زندگی

۹۹٪ بدست آمده است (sig= ۰,۰۰۰). فقط در مورد گویه رضایت از وضعیت ترافیک، رضایت شهروندان در سطح پایینی قرار دارد و عدم معناداری را نشان می دهد (sig= ۰,۱۶۵).

اطلاعات مندرج در جدول شمارهٔ ۶، نشان دهنده رضایتمندی نسبتاً بالای شهروندان از بسیاری از گویه های اجتماعی- فرهنگی می باشد به گونه ای که برای بسیاری از این گویه ها (رضایت از احساس شادمانی، رضایت از احترام در خانواده، امید به آینده، رضایت از اعتماد عمومی) سطح معناداری ۹۹٪ حاصل شده

جدول ۶. بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از مولفه های فرهنگی - اجتماعی با استفاده از آزمون chi-Square

متغیر	تعداد نمونه	ضریب کای اسکوئر	درجه df آزادی	ضریب sig معناداری
– احساس شادمانی	۳۰۰	۱.۸۱۷	۳	.۰۰۰
– احساس امنیت و آرامش	۳۰۰	۱.۹۹۳	۴	.۰۱۸
– رضایت از احترام در خانواده	۳۰۰	۱.۴۰۴	۳	.۰۰۲
– امید به آینده	۳۰۰	۱.۱۳۷	۳	.۰۰۸
– رضایت از رابطه اجتماعی	۳۰۰	۲.۱۸۶	۴	.۳۸۴
– رضایت از اعتماد عمومی	۳۰۰	۱.۰۳۵	۳	.۰۰۴
– مشارکت عمومی	۳۰۰	۱.۱۷۹	۴	.۰۱۷

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

نمودار ۳. میزان رضایتمندی شهروندان از قلمرو فرهنگی - اجتماعی زندگی

(sig=۰,۰۰۰) و در مورد مؤلفه های احساس امنیت و آرامش، مشارکت عمومی رضایت مندی ۹۵٪ معنادار است و فقط در مورد مؤلفه رضایت از رابطه اجتماعی رابطه معنادار به دست نیامده است (sig=۰,۳۸۴).

۷- ۲- بررسی عوامل مؤثر بر رضایتمندی ذهنی شهروندان

برای بررسی رابطه بین وضعیت اجتماعی – اقتصادی شهروندان و میزان رضایتمندی از مؤلفه های ذهنی کیفیت زندگی، از آزمون رگرسیون چند متغیره استفاده شده است که نتایج بدست آمده نشان دهندهٔ رابطه معنادار بین وضعیت اقتصادی – اجتماعی شهروندان (به عنوان متغییر مستقل) و میزان رضایتمندی آنها از مؤلفه های ذهنی زندگی (به عنوان متغییر وابسته) می باشد؛ بدین معنی که بین میزان تحصیلات و سطح رضایتمندی تفاوت و بین سن و درآمد و رضایتمندی رابطه وجود دارد که هر چه سن و میزان درآمد افزایش یابد، سطح رضایتمندی نیز افزایش می یابد (سطح معناداری ۹۹٪). و بالعکس هرچه میزان تحصیلات افزایش یابد میزان رضایتمندی کاهش خواهد یافت. بدین معنا که با افزایش سطح تحصیلات شهروندان بر میزان استفاده از رسانه های ارتباطی نظیر ماهواره، اینترنت، روزنامه و غیره افزوده خواهد شد و موجب افزایش سطح انتظارات شهروندان از خدمات ارائه شده از سوی سازمان های مدیریت کننده شهر خواهد شد. همچنین با افزایش سن، بر میزان رضایت شهروندان از سازمان های مزبور افزوده خواهد شد که این تفاوت نمایانگر این واقعیت است که در سنین جوانی بر سطح انتظارات شهروندان جوان افزوده خواهد شد.

۸- نتیجه گیری و جمعبندی

کیفیت زندگی، مفهومی پیچیده و چند بعدی است که تحت تأثیر مؤلفه هایی چون زمان و مکان، ارزش های فردی و اجتماعی قرار دارد، و از این رو معانی گوناگونی برای افراد و گروه های مختلف بر آن

جدول ۷. آزمون رگرسیون چندمتغیره برای سنجش رابطه بین وضعیت اجتماعی- اقتصادی شهروندان و میزان رضایتمندی از بعد کیفی زندگی

متغیر	B	Std.b	Beta	t	sig
سن	۰.۰۰۲	۰.۰۰۴	۰.۰۲۷	۰.۴۳۴	۰.۰۰۳
تحصیلات	۰.۰۰۹	۰.۰۳۰	۰.۰۱۸	۰.۲۹۰	۰.۶۴۵
درآمد	-۷.۲۰۶	۰.۰۰۰	-۰.۲۶۳	-۴.۳۳	۰.۰۰۴

دوفصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۰ پاییز و زمستان ۹۱
No.30 Automn & Winter

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

مترتب است. برخی آن را به عنوان قابلیت زیست پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به عنوان اندازه ای برای میزان جذابیت و برخی به عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایتمندی و مواردی از این دست تعبیر کرده اند. بنابراین کیفیت زندگی، واژه ای پیچیده در ارتباط با شرایط و وضعیت جمعیت، در یک ناحیه است. در بر گیرنده ابعاد روانی است که شاخص هایی همچون رضایت، شادمانی و امنیت را در بر می گیرد (شاخص های ذهنی). در برخی موارد، رضایت های اجتماعی نیز نامیده می شود. توجه به مفهوم بعد ذهنی، یکی از دیدگاه هایی است که در تحقیقات مربوط به کیفیت زندگی به کار برده می شود. این رویکرد که به رویکرد آمریکایی کیفیت زندگی معروف است، در مقابل رویکرد اسکاندیناوی مطرح شده است.

کیفیت ذهنی زندگی به روش های مختلفی قابل اندازه گیری می باشد. در یکی از مهم ترین روش ها، کیفیت زندگی می-تواند میزان تجمعی از سطح رضایت در قلمروهای مختلف زندگی باشد. بر اساس این روش زندگی به قلمروهای مختلفی تقسیم شده و ترکیب میزان رضایت حاصل از هریک از قلمروها، کیفیت کلی زندگی را نشان می دهد که در این تحقیق به بررسی شاخص های ذهنی در قالب سه بعد اقتصادی، کالبدی – زیست محیطی و اجتماعی – فرهنگی پرداخته شده است. مؤلفه های مورد بررسی برای اخذ بعد ذهنی کیفیت زندگی، شامل ۶ گویه در بعد اقتصادی، ۶ گویه در بعد کالبدی – زیست محیطی و ۷ گویه در بعد فرهنگی – اجتماعی می باشد که در قالب طیف ۵ مقیاسی لیکرت از رضایتمندی بسیار زیاد تا بسیار کم بیان شده است.

نتایج مربوط به رضایت از قلمروهای سه گانه محیط فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی در شهر کاشان نشان می دهد که پایین ترین میزان رضایت مربوط به رضایت از شغل، وضعیت ترافیک و رضایت از رابطه اجتماعی است و بیشترین سطح رضایت مربوط به رضایت از وضعیت اقتصادی خانوار، بهداشت محیط، احساس شادمانی و احساس امنیت در جامعه می-باشد. همچنین برای بررسی رابطه بین وضعیت اجتماعی – اقتصادی شهروندان و میزان رضایتمندی از مؤلفه های ذهنی کیفیت زندگی، از آزمون رگرسیون چند متغیره استفاده شده است که بین میزان تحصیلات و سطح رضایتمندی تفاوت و بین سن و درآمد و رضایتمندی رابطه وجود دارد که هرچه سن و میزان درآمد افزایش یابد، سطح رضایتمندی نیز افزایش می-یابد (سطح معناداری ۹۹٪). و بالعکس هرچه میزان تحصیلات افزایش یابد میزان رضایتمندی کاهش خواهد یافت.

منابع و مآخذ

۱- جاجرمی، ک، کلته، ا، (۱۳۸۵) سنجش شاخص های کیفیت زندگی در شهر از نظر شهروندان در گنبد قابوس، جغرافیا و توسعه.

۲- خادم الحسینی، ا، منصوریان، ح، ستاری، م.ح، (۱۳۸۹) سنجش کیفت ذهنی زندگی در نواحی شهری، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، شماره ۳.

۳- خوراسگانی، ع، کیانپور، م، (۱۳۸۶) مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی اصفهان، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، شماره ۵۸ و ۵۹.

۴- خورارزمی، ش، (۱۳۸۷) کیفیت زندگی و الزامات عصر دیجیتال در ایران، پایگاه اطلاع رسانی علوم ارتباطات در ایران.

۵- رضوانی، م، (۱۳۸۸) بررسی توسعه و سنجش شاخص های کیفیت زندگی شهری در شهر نورآباد لرستان، مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، سال اول، شماره دوم.

۶- زیاری، ک، (۱۳۸۹)، تحلیل ابعاد کیفیت زندگی در نواحی شهری ایران، پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره دوم.

۷- سیف الدینی، ف، (۱۳۸۱) فرهنگ واژگان برنامه ریزی شهری و منطقه ای، چاپ دوم، دانشگاه شیراز.

۸- علی اکبری، ا، امینی، م، (۱۳۸۹) کیفیت زندگی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

شهری در ایران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، شماره ۳۶.
۹- عظیمی، آ، (۱۳۸۹) ابعاد و شاخص های کیفیت زندگی شهری، فصلنامه شوراها، شماره ۵۵.
۱۰- غفاری، غ، امیدی، ر، (۱۳۸۸) کیفیت زندگی شاخص توسعه اجتماعی، نشر شیرازه.
۱۱- غیاثوند، ا، (۱۳۸۸) تاثیر سرمایه های اجتماعی بر کیفیت زندگی ساکنان محلات شهری، فصلنامه مهندس مشاور، شماره ۴۵.
۱۲- نوغانی، م و اصغرپور، ا، شیما، ص، کرمانی، م، (۱۳۸۷) کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد.
۱۳- نجات، س، (۱۳۸۷) کیفیت زندگی و اندازه گیری آن، مجله تخصصی اپیدمیولوژی، شماره ۲.

14- Costanza, R. (2007), Quality of: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being, Ecological Economics.
15- Epley, D. & Menon, M (2008). A Method of Assembling Cross-sectional Indicators into a Community Quality of Life, Soc Indic Res, 281-296
16-Kamp, I. K, Van Leidelmeijer, K (2003). Marsman, G. and de Hollander, A. Urban environmental quality and human well – being: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts: a literature study, Landscape and Urban Planning. NO 65
17- Malkina-Pykh, Irina G(2007). and Pykh, Yuri A. " Quality of Life indicator at different scales: theoretical background". Ecological Indicators. No 228.
18- McCrea, R., Shyy, T.K. and Stimson, R., (2006), What is the Strenght of the Link Between Objective and Subjective Indicators of Urban Quality of Life.
19- Pacione, M., (2003), Urban environmental quality and human wellbeing-a social geographical perspective, Landscape and Urban Planning.
20- Van Kamp, Irene and et al,(2003) " Urban Environmental Quality and Human well-being Toward a Conceptual Framework and Demarcation of concepts: a Literature study" Landscape and Urban Planning 65.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]